

SVETOVALNO IN PSIHOTERAPEVTSKO DELO Z ALKOHOLIKOVO ŽENO MED PRIPRAVO ZA ZDRAVLJENJE

METODA MIKULJAN

Povzetek

Problematiziranje in aktualiziranje svetovalnega in psihoterapevtskega dela z ženami alkoholikov še vedno javno ni zaželeno. Tudi med "štirimi stenami" je le-to možno večkrat le v "rokavicah", pa še to velikokrat ni uspešno. Mnogokrat je skoraj nedojemljivo in nesprejemljivo za ženo alkoholika, da mora samokritično pogledati vase in sprejeti spoznanje, da se morata spremeniti oba z možem alkoholikom, kajti le tedaj je mogoče doseči odprte in pristne odnose. Zato se morata tudi v zdravljenje vključiti oba. Cilj zdravljenja je namreč prestrukturiranje družinskega življenja. Namen svetovalnega in psihoterapevtskega dela z ženami alkoholikov je približati jim ta spoznanja tako, da jih tudi same notranje sprejmejo na osnovi lastnega spoznavanja in ugotavljanja (kar pa je lahko težko in dolgotrajno delo). - Avt.

Summary

It is ever still undesirable publicly to pose problems or actualize the counseling and psychotherapeutical work with wives of alcoholics. Even "between four walls" it is often only possible to handle these matters "with gloves on" and even so, many times there is no real result. It is often nearly inconceivable and unacceptable to the wife of an alcoholic that she should be looking into her own soul with self-criticism and that she should accept the understanding that both she and her husband-alcoholic must undergo change, because only than it is possible to reach an open and genuine relationship. For this reason both should be included in the treatment of alcoholism, as the goal of such treatment is restructuring of the family life. The purpose of counseling and psychotherapeutical work with wives of alcoholics is to bring these findings near in such a way, that the wives of alcoholics accept them inside on the basis of their own recognition and establishment (which might be a difficult and lengthy task). - Auth.

1. Uvod

Pomemben faktor pri nastanku, razvoju, zdravljenju in preprečevanju alkoholizma je tudi okolje oz. v ožjem smislu žena (kot "nosilka treh stebrov v hiši", vsaj v našem, še precej tradicionalno mislečem okolju). Zaradi navedenega je nujno potrebno svetovalno in psihoterapevtsko delo z alkoholi-

likovo ženo, saj se "na Slovenskem manj kot dva odstotka alkoholikov odloči za pravo zdravljenje" (Rugelj, 1985, str. 225), kar pri "30 odstotkih odraslih moških - alkoholikov v našem narodu" (Rugelj, 1985, str. 225) ni zanemarljivo, temveč že kar ogrožujoče dejstvo.

Glede na že znana dejstva razvoja in značilnosti alkoholizma (ne le postopno maličenje in propad alkoholika, temveč tudi žene in posebno še otrok, pri katerih pa je le-to največkrat združeno z doživljanjem strahu, negotovosti in trpljenja) vse samoumevno postavlja vprašanje, zakaj žene ne ukrepajo bolj dosledno in učinkovito ter se ne potrudijo dovolj za rešitev družine ali vsaj otrok. Navedeno vprašanje pa implicitno pogojuje pojavljanje številnih podvprašanj, npr. kakšen je potemtakem odnos teh žena do družine, do zakonca, do otrok in konec koncev do samih sebe. So vzrok temu le nevednost, neosveščenost ali nepripravljenost potruditi se in kaj ukreniti, ali pa je vzrok kaj drugega?

V našem družbenem prostoru so le maloštevilni strokovnjaki temeljito raziskali in proučili omenjeno tematiko ter pri tem upoštevali do sedaj znana nekatera svetovna in domača znanstvena spoznanja s področja medčloveških in partnerskih odnosov. Zelo kompleksno je omenjeno področje obdelano v knjigi J. Ruglja, Zmagovita pot (1985).

2. Metodologija, načini in rezultati ugotavljanja ravnanja žena alkoholikov

Najzanimivejša spoznanja drugih strokovnjakov o ravnanju žena alkoholikov so:

1. Whalenova je opisala osebnotne značilnosti žena alkoholikov v ZDA, ki so iskale pomoč, nič pa niso same ukrenile, z naslednjo tipologijo:

- žena mučenica: mazohistka, "ki trpi v želji, da bi bila videti nesrečna"; takšna žena si zaradi podzavestne potrebe po samokaznovanju že izbere moža, ki ji bo napravil življenje nesrečno;

- žena kontrolor: ukazuje, nadzoruje in išče moža, ki mu bo lahko ukazovala; takšna superiorna žena se poroči z inferiornim moškim zato, da lahko zadosti podzavestni potrebi po dominaciji nad drugim človekom;

- žena mati: omahljivka, ki neprestano omahuje med ljubeznijo in odklanjanjem; takšna ženska se poroči z moškim, ki je izrazit slabič;

- žena sadistka: najde svojo izpolnitev v kaznovanju moža; takšna žena si poišče moža zato, da lahko zadovoljuje svojo podzavestno potrebo po sadizmu.

Ženske si torej poiščejo čisto določene moške zato, da bi zadostile določenim (podzavestnim, patološkim) potrebam.

2. Berne je opisal različne "igre", ki nadomeščajo globoke in pristne od-

nose med ljudmi. Poučna je igra "alkoholik", ki ima 5 vlog:

- glavni junak je "alkoholik";
- "rešitelj" je zdravnik ali socialni delavec, terapevt;
- "neumnež" (naivnež) je običajno alkoholikova mati ali prijatelj, ki daje alkoholiku kredit;
- "zveza" je pomembna vloga, igra jo natakarkar, ki daje alkoholiku pijačo tudi na up;

- "žena" igra celo 3 vloge: "neumnico" ponoči, ker ga slači, mu da večerjo..., "preganjalko" zjutraj, ker moža zmerja zaradi njegovega vedenja, "rešiteljico" čez dan, ker ga prosi, naj se poboljša.

3. Brajša je s svojo integralno odnosno teorijo nazorno razodel, da okolica (žena, delovna organizacija, krajevna skupnost, družba, država...) potrebuje alkoholika, zato ga uporablja, bedi nad njim in ga ohranja. Poudarja, da žena z določenimi osebnostnimi značilnostmi toliko časa išče alkoholika, da ga dobi, potem ga "obdeluje" in na ta način zadovoljuje svoje podzavestne potrebe po trpljenju, samokaznovanju, sadizmu... Žene močno potrebujejo alkoholike, zato se razmeroma malo alkoholičnih zakonov razdre.

4. Rugelj je na osnovi lastnih raziskav razdelil žene alkoholikov (o njihovih osebnostnih značilnostih) v 2 skupini:

- "uspešne" žene: svoje može so privedle na zdravljenje in se skupaj z njimi vključile in ostale v programu.

- "neuspešne" žene: skupaj z možmi so se vključile v program zdravljenja ter se v njem zadržale povprečno 7 mesecev.

Temeljne osebnostne značilnosti:

- "neuspešne" žene:

- pogosto jokajo, jadikujejo in se pritožujejo nad svojo "usodo" pri starših, prijateljicah, sosedah,

- prosijo za pomoč socialno službo, moževo delovno organizacijo idr.,

- moža ponovno prosijo, naj preneha s pijančevanjem, nikoli pa energično ne zahtevajo, naj se gre zdraviti,

- občasno ali redno se pomirjajo s pomirili, alkoholom in obiskovanjem psihiatrov, psihologov, socialnih delavcev, duhovnikov,

- možu neprestano grozijo z razvezo, grožnje pa ne uresničijo;

- "uspešne" žene so zrcalna podoba "neuspešnih"; le redko stokajo, se ne pritožujejo, temveč prenašajo svojo bolečino, berejo članke o alkoholizmu in si natančno zapomnijo, kako so bili vsi pogovori z možem in njegove obljube, da bo abstiniral, brez uspeha. Te žene, ki molče trpijo, na določeni točki stopnjevane stiske spoznajo, da tako ne morejo in nočejo več živeti, zato ustrezno ukrepajo z ultimatom: zdravljenje ali razveza.

Poudarja se bistvo: žena ima ob možu alkoholiku tako pestro življenje, da ji v primeru, če mož ostane (predolgo) trezen, postane tako enolično, da ga

z različnimi zavestnimi ali podzavestnimi manipulacijami peha v pijančevanje in si tako znova popestri življenje. Niso pa vse žene alkoholikov enake; razvrstijo se lahko v razpredelnico: na enem koncu so redke žene, ki niso pripravljene niti dneva živeti z alkoholikom, nasprotna skrajnost pa je razmeroma veliko že povsem zlomljenih in tudi življenja naveličanih žena. Med obema skrajnostima je razvrščena velika večina tistih žena alkoholikov, ki je imela to "srečo", da je našla svojo izpolnitev v neki obliki nadkriljevanja moža alkoholika. Silno redke si premislijo in ustrezno ukrepajo.

Pomemben vidik oz. kazalec je tudi spolnost, saj se "neuspešne" žene ne znajo "prazniti" v spolnosti, temveč v pritoževanju in prepirih, in so "nagnjene k maščevanju".

3. Razprava o svetovalnem in psihoterapevtskem delu z obravnavanimi ženami alkoholikov v delovni organizaciji

Predstavitev problematike

Delovna organizacija bi morala biti poleg oz. takoj za družinskim okoljem najpomembnejše središče, kjer bi bilo možno najučinkoviteje vplivati na zmanjšanje pojava alkoholizma (pravočasno odkrivanje, učinkovito preprečevanje, zdravljenje). Vendar je do sedaj analogno samoupravljanju potekalo samozapravljanje pravkar navedenih možnosti. Zato je bilo le nekaj pobud za obravnavanje alkoholizma delavca podanih neposredno od nadrejenih, žene alkoholikov pa so tudi samoiniciativno iskale pomoč v socialni službi. Navedena ugotovitev pa niti kvantitativno niti kvalitativno ne odstopa od ugotovljenega stanja v Sloveniji.

Vzrok za iskanje pomoči teh žena je stiska, namen (zavesten ali podzavesten) pa, da se stiska zmanjša ali odpravi oz. da se problem (njihov mož) nekako uredi (brez védenja oz. zavedanja o potrebi po lastnem popolnem angažiranju).

Prikaz posebnih primerov

Primer št. 1: Starejša delavka (z interno kvalifikacijo) je imela probleme zaradi moževega alkoholizma. Pri nas se je oglasila izključno zaradi napotila nadrejene delavke, da bi z našo pomočjo lahko rešila svoj problem. Rešitev tega problema je videla (in ga dosledno zagovarjala) izključno v dodelitvi sobe, kamor bi se lahko zatekala v obdobjih moževe agresivnosti. Po njenem prepričanju zdravljenje ne bi prišlo v poštev, ker mož ne bi privolil (in verjetno tudi zaradi bojazni, "kaj bodo rekli ljudje"), razveza zakona pa tudi ne (zaradi hiše, v katero je "vložila svoje življenje" in je nikakor nameravala prepustiti možu ali komu drugemu). Delavka je delovala vzvišeno, poudarjeno dostojanstveno, odločno, bila je zelo urejena, prizadeta pa le ob omen-

janju moževega alkoholizma oz. posledic le-tega. O svojem problemu ni rada govorila (še pri nas le zato, da bi ji pomagali pri dodelitvi sobe - ki je zaredi pereče stanovanjske problematike delovne organizacije ni dobila).

Primer št. 2: Mlada delavka, lepo, mirno in nežno bitje (s končano osnovno šolo), sicer poročena in mati dveh otrok (eden je bil še dojenček), se je samoiniciativno oglasila zaradi stiske ob moževem alkoholizmu. Z družino je stanovala pri materi, in to precej daleč od naše delovne organizacije. Mož ni bil zaposlen (zaredi posledic alkoholizma je izgubljal zaposlitve, pa tudi pretirano navdušen ni bil nad njimi). Problem je videla v agresivnosti moža do vseh članov družine in v ekonomskih razmerah. Z materjo je (verjetno bolj intuitivno kot razumsko) prišla do ugotovitve oz. rešitve problema: odselitev od moža (prodaja hiše, preselitev v drug kraj), razveza zakona. Vendar tega ni realizirala. Zakaj ne? Morda zaradi neizkušenosti, mladosti, strahu pred moževo agresivnostjo, podpore okolice možu in verjetno tudi zaradi drugih, podzavestnih dejavnikov, ki so jo "priklenili" na družino in "moža". Pripomnim naj, da se je delavka medtem zaradi nevzdržnih razmer odločila, da se odseli od moža. S težavo in z našo intenzivno pomočjo je dobila sobo, kamor se je preselila z otrokoma in materjo. Odločila se je, da bo vložila predlog za razvezo zakona in ureditev premoženjskih zadev.

Primer št. 3: Pri nas je bil zaposlen delavec (mlajši človek s kvalifikacijo), žena (s kvalifikacijo) pa v drugi delovni organizaciji v kraju. Z dvema predšolskima otrokoma sta stanovala v nedograjeni lastni hiši. Na njun družinski problem, ne na alkoholizem, oz. nanj le mimogrede, nas je opozoril možev nadrejeni. Žena je z vidno pripravljenostjo za sodelovanje sprejela vabilo na razgovor. Individualni pogovori z vsakim posamezno niso izkristalizirali stanja (drug drugega sta obtoževala, očitala alkoholizem...), skupni razgovor pa je bil skorajda katastrofalen. Sledila je razveza zakona, vendar problem ni bil rešen v celoti. Nihče od njiju se ni hotel odseliti in drugemu "prepustiti" hiše (objektivne možnosti so obstajale), in moževa agresivnost se je nadaljevala (čeprav so živeli v ločenih prostorih, vendar v isti hiši in v bližini moževe matere). Žena je bila zelo odločna, samozavestna (v medsebojnih prerekanjih tudi borbena). Mož je po mnenju nadrejenih zadovoljivo opravljal svoje delo. Pripomnim naj, da se je mož v tem času izselil iz njune hiše v podnajemniško sobo, žena pa je pustila zaposlitev in preživlja otroke z moževo alimentacijo.

Primer št. 4: Mlajši delavec (z osnovno šolo) je zaradi posledic alkoholizma že motil delovni proces. Žena, zaposlena v drugi delovni organizaciji v kraju (kot pol - ali kvalificirana delavka), je bila popolnoma nezainteresirana za zdravljenje njegovega alkoholizma. Umaknila se je v pasivnost, ki naj je ne bi nihče motil. Šele disciplinski ukrep prenehanja delovnega razmerja možu je ženo "premaknil", da je jokala in stokala ter prosila za ponovno za-

poslitev moža (do česar je ni pripravilo niti njegovo ravnanje pod vplivom alkohola, npr. da je zaklenil v stanovanje oba predšolska otroka in odšel ali da je skoraj zažgal stanovanje z otrokoma v njem, ker "je drugače lepo ravnal z njima"). Disciplinski ukrep je prisilil tudi moža, da se je "dokončno" odločil za zdravljenje (pred tem se je namreč odločal nekaj mesecev, "pomagala" pa mu je tudi čakalna doba za bolnišnico Vojnik). Zdravljenja ni končal, vendar je z raznimi manipulacijami poskušal ponovno dobiti zaposlitev pri nas. Tudi prejšnja zdravljenja so bila neuspešna.

Primer št. 5: Delavka (nekvalificirana) je živela z dvema šoloobveznima otrokoma in možem alkoholikom (nekvalificiran, brez zaposlitve, poseduje nekaj zemlje) v sosednji republici. Zaradi intervencije sodelavk smo ji pomagali pridobiti sobo, kamor se je preselila z otrokoma, da se je umaknila pred agresivnostjo moža. Od moža se ni razvezala, čeprav je ves čas trdila in še trdi, da je vložila predlog za razvezo zakona. Mož jo pogosto obiskuje ponoči (čeprav je v sobi le ena postelja), zaradi hrupa in nemira pa včasih intervenira policija. V reševanje tega problema sta se vključila tudi patronaža in center za socialno delo - zaenkrat neuspešno. V razgovoru je delavka pokazala interes in pripravljenost za ustrezno literaturo, ko pa smo ji dejansko ponudili knjigo, ni bila več zainteresirana zanjo. Delavka deluje ubogo, izmučeno, sicer zna biti tudi odločna (npr. pri uveljavljanju raznih socialnih pravic), žal pa te odločnosti ne uporabi pri različičevanju svojega odnosa z možem.

Razprava in zaključki

Opisanih je le nekaj specifičnih izmed številnih raznovrstnih primerov pojavljanja alkoholizma pri zakoncih, ki smo jih obravnavali.

Največkrat se kot ovira za konstruktivno reševanje opisanih (in nepisanih) primerov eksplicitno pojavlja ekonomski interes oz. večji interes žena za ekonomske dobrine kot pa za zdravo življenje vsaj otrok in seveda tudi njih. Ponovno se potrjuje skoraj množična usmerjenost žena k "imeti" in ne k "biti" (Fromm, 1979).

Vsekakor pa obstajajo tudi drugi vzroki za neuspešno odzivanje na alkoholizem moža, kot so osebne značilnosti žene, npr. po Whalenovi tipologiji (in po naši oceni) - pri primeru št. 1 žena kontrolor, primeru št. 2 žena mati, št. 4 in 5 žena mučenica. Po tipologiji dr. Ruglja pa se opisane žene niso "povzpele" niti do "neuspešnih".

Zanimivo je še neko dejstvo - med uspešno zdravljenimi alkoholiki (v dobi od 2 do 5 let abstinence, ki je tu edini kriterij uspešnosti) so samo tisti naši delavci, pri katerih se med pripravo za zdravljenje nismo ukvarjali z njihovimi ženami (saj sta jih k zdravljenju prisilila grozeč disciplinski ukrep ali strahotno poslabšanje zdravja).

Pozornost zbuja tudi dejstvo, da večina opisanih (še več pa neopisanih) žena odklanja kakršnokoli pomoč v obliki literature (knjige) oz. deklarativno jo nekatere sprejmejo, dejansko pa ne. Razmisleka vreden je primer delavke (z višjo izobrazbo), ki je a priori, skoraj podcenjevalno zavrnila knjigo Dolga pot, čeprav se že dalj časa "ubada" z moževim alkoholizmom. Nekaj dni kasneje pa, ko sem navedeno knjigo sama pregledovala, je samoiniciativno zaprosila zanjo (kupila je ni). Zelo pogosto je na splošno mogoče opaziti odpor do tovrstne literature (kljub poskusu ustnega seznanjanja z njo ali brez tega). Videti je, da nista moralno degradirana in stigmatizirana le alkoholik in alkoholizem, temveč tudi tovrstna literatura (ne glede na visoko strokovno vrednost in uporabnost).

Skoraj skupna značilnost (z zelo redkimi izjemami) vseh obravnavanih žena alkoholikov je, da praviloma le od drugih (raznih strokovnih in medicinskih služb) pričakujejo, da bodo ozdravile, torej uredile njihovega od alkohola odvisnega moža, same pa bi zdravljenje opazovale le od strani, nemotene v svoji pravičnosti in nedotaknjenosti. Pomembno je tudi v stroki že znano dejstvo, da pri teh ženah v glavnem ni več ljubezni, naklonjenosti, spoštovanja do moža, ampak močno prevladujejo čustva z nasprotnim predznakom. Tudi zaradi tega je zanje tako nesprejemljiva ugotovitev, da se morajo tudi same spremeniti in se skupaj z možem zdraviti, če želijo rešiti družino.

Kljub številnim tovrstnim primerom ali prav zaradi tega sem prepričana o nujni previdnosti in potrebni distanciranosti pri konkretni obravnavi. Koristno in potrebno je prepoznati temperament in nrav žene alkoholika, da je možno temu prilagoditi način obravnave. Osebnostno se mi zdi nesprejemljiv način vsiljevanja kakršnihkoli stališč za vsako ceno, temveč je potrebno jasno in dosledno pojasniti možnosti ukrepanja (pozitivne in negativne) ter poudariti, da je rešitev odvisna od njih samih (žena) in odgovornost zanjo izključno njihova, kakor je (bila) tudi "izbira" ukrepanja ali neukrepanja.

Ključna spoznanja in ugotovitve glede ravnanja žena alkoholikov se ujemajo že z znanstveno dognanimi ugotovitvami.

4. Zaključek

Svetovalno in psihoterapevtsko delo z ženami alkoholikov ni samo nezadostno (kvantitativno in kvalitativno) razvito in uveljavljeno pri ustreznih službah, pač pa tudi otežkočeno zaradi več dejavnikov: prevladuje neznanje, neosveščenost in nepripravljenost strokovnih delavcev in omenjenih žena (pri teh posebno zadnje). Kljub temu pa je to delo pomembno za uspešno zdravljenje in posredno za preprečevanje alkoholizma. Ob upoštevanju že do sedaj spoznanega bi bilo možno dosedanjo prakso v marsičem spremeniti, dopolniti (na obeh straneh: v stroki in pri ženah) in jo narediti učinkovitejšo.

Literatura

- Berne, E., *Koju igru igraš?*, Nolit, Beograd 1980
- Brajša, P., *Človek, spolnost, zakon, Delavska enotnost*, Ljubljana 1982
- Frankl, E. V., *Zašto se niste ubili?*, Oko tri ujutro, Zagreb 1986
- Frankl, E. V., *Liječnik i duša, Kršćanska sadašnjost*, Zagreb 1990
- Fromm, E., *Biti li imati, Naprijed*, Zagreb 1979
- Lucas, E., *I tvoja patnja smisla ima*, Oko tri ujutro, Zagreb 1985
- Norwood, R., *Ženske, ki preveč ljubijo*, Cankarjeva založba, Ljubljana 1988
- Ramovš, J., *Alkoholno omamljen I*, Mohorjeva družba, Celje 1981
- Ramovš, J., *Socialni delavec in alkoholizem*, Delavska enotnost, Ljubljana 1988
- Rugelj, J., *Dolga pot, Rdeči križ Slovenije*, Ljubljana 1977
- Rugelj, J., *Alkoholizem in združeno delo*, Univerzum, Ljubljana 1984
- Rugelj, J., *Zmagovita pot*, Državna založba Slovenije, Ljubljana 1985
- Trstenjak, A., *Človek samemu sebi*, Mohorjeva družba, Celje 1971